

Dorang Zsanett*

A bűnhalmazat jogintézménye a 19. században

1. Bevezetés

A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk (a továbbiakban: *Csemegi-kódex*, Btk.) VIII. Fejezete szabályozta a bűnhalmazat jogintézményét, és a fejezet is ezt a címet viselte. A *Csemegi-kódex*, bár az akkori uralkodó álláspontot kívánta követni – amely már önmagában is hatalmas kritikát váltott ki a német jogirodalomban, ahol a *Büntető Törvénykönyv* azonos nézetten alapult –, de ezen tant nem sikerült következetesen végigvinni a szabályozás során a 96. §, vagyis az anyagi halmazat tekintetében. A 95. § az alaki, vagy más néven az eszmei halmazat fogalmát tartalmazza – a mai halmazatra vonatkozó tudásunktól eltérően –, valamint pontatlan megfogalmazással, amely jogértelmezési kérdéseket és így eltérő jogalkalmazási gyakorlatot eredményezett, nemcsak az alsóbb bíróságokon, de a Kúria gyakorlatában is.¹

A tanulmány célja, hogy bemutassam a bűnhalmazat szabályozásával kapcsolatos ellentmondásokat, értelmezésével összefüggésben felmerült kérdéseket. Ehhez szükséges a 95–96. §-nak a vizsgálata, mint majd látni foguk, a nem pontos szövegezésen alapuló szabályozásból kifolyólag a gyakorlatban számos következtetlenség és egymásnak ellentétes döntések születtek. A fentebb említett szakaszokra vonatkozó gyakorlatra nézve három kérdéskört ismertetek a kutatásban: 1. Hogyan érvényesült azon kimunkált tétel, miszerint egy cselekmény által követhető el az alaki és több cselekmény által az anyagi halmazat. 2. Milyen hatása van a célzatnak, azaz, hogyan viszonyul egymáshoz az eszköz és a célbűncselekmény. 3. A vétkesség szerepe a bűnhalmazat körében.

Az első két pontra egy-egy, a korban elhíresült esetet és azokra alkotott döntvényt mutatok be, a harmadik pontra vonatkozó állításaimat pedig több, rövidebb esettel igyekszem alátámasztani, amely bírósági döntéseket 1878 és 1904 között hoztak meg.

2. Az alaki (eszmei) halmazat

Az 1843. évi törvényjavaslat az eszmei halmazatot Csemegi szavaival élve „terhelő körülménynek veszi az [...] nyíltan kifejezvé, hogy a súlyosabb törvényszegésre rendelt

büntetés, a concurráló másik törvényszegés miatt súlyosbítassak”.² A Kódex, bár elismeri, hogy kettős törvényszegésről van szó az eszmei bűnhalmazat esetében is, de ez „önmagában még nem képez súlyosbító körülményt, mely a büntetés felemelését vonná maga után”.³ Az alaki halmazat nem állapít meg két bűncselekményt, azonban – Csemegi az *Indokolásban* kifejti, hogy – e nemnek a különlegességét az adja, hogy a „büntető törvény egy cselekmény által, de két irányban sértetik meg”. Majd folytatja, hogy a

„kérdés tehát első rendben az, és csakis ezen kérdés miatt van külön helye a jogsértések ezen alakzatának a törvényekben és a tudományban, hogy ugyanazon egy és osztatlan cselekmény által okozott két jogsértés közül melyiknek büntetése éri a tettest? Ez nem zárja ki, hogy a két sértés vagy ezek egyikének súlyosságához képest, a büntetés is súlyosbítható legyen; amint ez általában a büntetés igazságos kimérésének általános szabályaiból következik; de maga azon körülmény, hogy concursus ideális forog fenn, még nem indokolja a büntetésnek mindenkor súlyosbítását.”⁴

Igaz, hogy az 1843. évi törvényjavaslat nyíltan terhelő körülményként tekint az eszmei halmazati viszonyban lévő csekélyebb bűncselekményekre, amelyek okán emelik fel a büntetés mértékét, ugyanakkor a *Csemegi-kódex* is ezen konstrukciót ismeri el csaknem minden esetben és nem ily kizárólagosan. A különbség az – amely az idézett szövegben is látható –, hogy nem képez önmagában még e körülmény súlyosítást, ha viszont a bíró súlyosbítni kívánja a büntetést, akkor az nincs meghatározva, hogy milyen mértékben, hanem a bíróság megítélésére van bízva, ugyanakkor annak maximuma a súlyosabb bűncselekmény büntetési tételének a felső határa lehet. Mindezekből megállapítható, hogy az eszmei halmazatot, bár a bűnhalmazat egyik nemét képezi, büntetéskiszabás tekintetében egységként kezelték.

Továbbá, míg az 1843. évi törvényjavaslat 90. §-a – amely az alaki halmazatra vonatkozik – a „törvényszegések” kifejezést használja, elismerve ezáltal, hogy az alaki halmazat esetében több bűncselekményről van szó, addig a *Csemegi-kódex* 95. §-a „valamely cselekmény” kifejezést említi, amellyel egyúttal az egy cselekmény létesítését jelöli meg az alaki halmazat feltételeként.⁵ Vagyis – az uralkodó tan elméletéhez híven – az alaki és az anyagi halmazat megkülönböztetésének alapjának a cselekmény egységét és többségét határozza meg a törvény.⁶

Felmerül a kérdés, hogy mit ért a *Csemegi-kódex* a „cselekmény” szón. Válaszként szóba jöhet a Btk. 1. §-a, azonban ezen értelmezés ellentétes a fejezet címével, a bűnhalmazattal, mivel ahhoz több bűncselekmény szükségeseltetik, ezáltal pedig a törvényhozó akaratával. Ugyanis, ha az 1. § szerinti „büntetendő cselekmény”-t jelentené, akkor alaptalanul tartozna a többség fogalma alá, hanem az egység kategóriájába kellene sorolni, és így lényegében a törvényhalmazatot jelentené.⁷ Ezek alapján – ahogyan Edvi Illés Károly fogalmazott – a „szó itt csakugyan természeti értelemben vett és pedig oly cselekvést, actust jelent, mely több tényálladékot hoz létre anélkül, hogy

* Dorang Zsanett PhD-hallgató, tanársegéd, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntügyi Tudományok Intézete, Büntetőjogi Tanszék, ORCID: 0009-0000-7980-7138

ezek akár egész kiterjedésükben szétválaszthatók volnának (anyagi halmazat), akár egész kiterjedésükben egy tényálladékba olvadnának össze (egység)”. Finkey Ferenc olvasatában a – Btk. 95. § szerinti – „cselekvés egy olyan aktus (elkövetési cselekedet), mely aként sérti a btv. több rendeletét, hogy több tényálladékot létesít, mely tényálladékok azonban nem önállóak, hanem részben összefolynak”. A problémát abban látja, hogy mindezek alapján az alaki halmazat többség is, mert több tényálladékot tartalmaz, valamint szerkezetileg is erre ad következtetni a *Csemegi-kódex*, ugyanakkor nem is többség, mivel a törvény nem használja a „több büntetendő cselekmény” kifejezést, amelyet az anyagi halmazatra vonatkozó szakasz kétszer is említ.⁸ Valamint az *Indokolás* is megállapítja, hogy ellentétben az 1843. évi törvényjavaslat megszövegezésével, a *Csemegi-kódex* rendelkezése alapján az eszmei halmazatban megnyilvánuló kettős törvényszegés „önmagában nem képez súlyosbító körülményt”, hiszen a „concurus idealis nem állapít meg két büntetendő cselekményt”.⁹

Az ellentmondásos megszövegezésből következőleg kialakulnak a jogirodalomban olyan nézetek, amelyek a 95. § esetében egységet látnak, mivel a cselekmény szó alatt a büntetendő cselekményt értik. Schnierer Aladár az előbb említett szakaszt magyarázva leszögezi, hogy „egy cselekvés mindig csak egy büntetést alkothat mely, mint olyan csak egyszeri büntetést vonhat maga után”, ezzel egységként minősítve az alaki halmazatot.¹⁰ Mások önálló csoportként kezelik, amely az anyagi halmazat mellett áll, vagy véleményem szerint inkább a kettő között állónak tekintették,¹¹ végül pedig azon szerzők, akik teljesen helytelenítik az eszmei halmazat fogalmát, Baumgarten Izidor szavaival élve, nyugalomba helyeznék a 95. §-t, és az alaki halmazatot a többség egységes fogalma alatt értenék.¹²

Az alaki halmazat Pauler Tivadar állítása szerint „egy bűnös cselekmény több önálló hason vagy különböző büntetnek [...] elkövetését foglalja magába”.¹³ A törvény szövegéhez visszatérve, mely a „ha valamely cselekmény a büntetőtörvény több rendeletét sérti” kifejezésekkel él, bátran megkérdőjelezhetjük, hogy a törvény miért rekeszti ki a homogén alaki halmazatot a szabályozási köréből. Valamint hogyan és mi alapján kívánta szabályozni a bűnhalmazat e fajtáját, ha egyáltalán szabályozni kívánta.¹⁴

Egyetértve Finkey Ferencel, nem tudom osztani Fayer László azon vélekedését, miszerint abból, hogy a törvény

csak a heterogén alaki halmazatot említi, és a homogén ágáról hallgat, az következne, hogy „csak a nagyobb világozottság kedvéért mondotta meg, hogy a heterogén alaki halmazat még nem anyagi halmazat”. Következőkben pedig megállapítja, hogy a 95. § a kivétel a 96. §-ban lefektetett szabályhoz képest, és az egyetlen ok, amiért a kivétel helyezkedik előrébb a szabályhoz képest az az, hogy a „törvény rendszere az egységből indul ki, tehát előbbre tette azt a tételt, mely közelebb áll az egységhez, és utána a többséget”.¹⁵

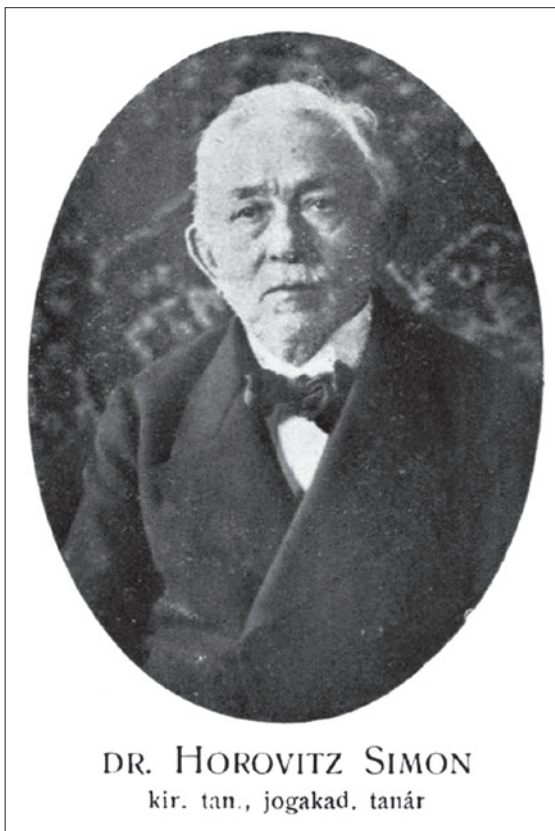
Más szerzők, mint Werner vagy Schnierer, *analogia legis*szel kívánják pótolni a törvény hibáját, és a 95. §-t tartják ez esetekben alkalmazandónak. Horovitz Simon azonban szükségtelennek tartja az analógiát, mivel nézete szerint a „több rendelet megsértése” kifejezés magába foglalja az azonos és a különböző bűncselekmények megsértését is. Hiszen ahogyan az *Indokolás* is tartalmazza – amikor a 95. § létjogosultságáról ír a törvényben –, el kell döntenie, hogy „ugyanazon egy és osztatlan cselekmény által okozott két jogtárgysértés közül, melyeknek büntetése éri a tettest”. A heterogén és a homogén alaki halmazatról is

elmondható, hogy egy cselekvés forog fenn, így a legvalószínűbb következtetés, hogy a cselekmény egysége miatt a homogén alaki halmazat fennálltakor is a 95. §-t kell alkalmazni.¹⁶

3. Az anyagi (valódi) halmazat

A *Csemegi-kódex*ben az 1843. évi törvényjavaslathoz képest jelentős eltérések tapasztalhatók az anyagi halmazat fogalom meghatározásánál. Az utóbbiban használt szövegezés, miszerint az elkövetett cselekményeknek ugyanazon bíró előtti közkereset tárgyat kellett képezniük, meghaladottá vált, így a *Csemegi-kódex* már csak azt követeli meg az anyagi halmazat létrejöttéhez, hogy ugyanazon személy több bűncselekményt kövessen el, avagy ugyanazon bűncselekményt több ízben hozza létre. Így a bűnhalmazat létesülése függetlenné vált az ugyanazon eljárásban való elítéléstől, és a halmazati viszonyban lévő bűncselekmények későbbi összbüntetésbe foglalásukra adott volt a lehetőség a 104. § alkalmazásával.¹⁸

Ekképpen a törvény az anyagi bűnhalmazat fogalmát és az arra vonatkozó rendelkezések alkalmazását attól te-



DR. HOROVITZ SIMON
kir. tan., jogakad. tanár

Horovitz Simon portréja 1916-ban¹⁷

szí függővé, hogy valamennyi bűncselekménynek abból az időből kell származnia, amikor a tettetést még azon büntetendő cselekmények egyike miatt sem ítélte el a bíróság, ha valamelyre már ki lett szabva a büntetés, akkor azt még nem állta ki, illetve nem enyészett el, amikor egy másik – az elítélés előtt elkövetett – bűncselekményét felfedezték.¹⁹

A törvény az anyagi halmazat definíciójaként adja, hogy „ha ugyanazon személy több büntetendő cselekményt, vagy ugyanazon büntetendő cselekményt több ízben követte el”. Az idézett szakasz kiváltképp helyeslésre méltó, és a *Csemegi-kódex* a bűnhalmazat körében a legmodernebb, a mai kornak megfelelő szabályozást teremtette volna meg, ha kizárólag a 96. §-t határozza meg a többségre, és ezáltal mellőzi az anyagi és az alaki halmazat közötti megkülönböztetést.²⁰

A rendelkezés megalkotásakor az alapot az 1872-ben hatályba lépett német *Büntető Törvénykönyv* (*Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*) 74. §-a képezte, amely az uralkodó doktrínát követi. A hazai rendelkezés is e nézetet akarta követni – és tette is a 95. § esetében –, azonban nem állt szándékában szó szerint átvenni a német szabályt, így elhagyta a „durch mehrere selbstständige Handlungen” kifejezéseket, vagyis a „több önálló cselekvés” általi elkövetést. A probléma a *Csemegi-kódex* általi fogalommal, hogy túltesz a német meghatározáson, és egy olyan definíciót ad, amely az egész többséget magába foglalja, miközben törvényi szinten megkülönbözteti az anyagi halmazatot az alakítól. E differenciának pedig alapot kell adni, amely a német szabályozás szerint az, hogy az alakihoz egy, az anyagi halmazathoz több cselekvést feltételezett. A 96. § viszont oly tág fogalmat határoz meg, hogy nem véletlenül alakultak ki arra vonatkozó nézetek, amelyek szerint az alaki halmazat eseteit az anyagiba szükséges olvasztani, ugyanis a 96. § elnyeli a 95. §-t, így pedig az utóbbi hatályon kívül helyezése szükségeltetik.²¹ Avagy hogy az alaki halmazat csupán az anyagi halmazat kivételének tekinthető szabály.²²

A törvény helytelen és következtelen szabályozása miatt, amely mellőzte a pontos differencia meghatározását, következett be az – ami a példákon keresztül is látható lesz –, hogy a Kúria ellentétbe került a törvény szövegével, a halmazat két nemének fogalmával, sokszor önmaga határozataival és a mai értelemben vett halmazati felfogással is.²³

4. A gyakorlatban kibontakozott ellentmondások

Az eddigiek alapján kiemelkedően fontos megvizsgálni, hogy e két szakasz, amelyek közül a 95. §-nak a megszüvegezése mellőzi az egyértelműséget, a joggyakorlatban milyen értelmezést nyert.

A következő eseteken keresztül három dolgot kívánnék bemutatni a bűnhalmazatra vonatkozóan:

1. Hogyan érvényesült azon kimunkált tétel, miszerint egy cselekmény által követhető el az alaki és több cselekmény által az anyagi halmazat.

2. Milyen hatása van a célnak, azaz, hogyan viszonyul egymáshoz az eszköz és a célbűncselekmény.
3. A vétkesség szerepe a bűnhalmazat körében.

4.1. A 28. sz. döntvény – Hatóság elleni erőszak

Annak ellenére, hogy a kor számos nagyszerű szerzőjének írásában, de magában az *Indokolásban* is benne foglaltatik, hogy a „törvény egy cselekmény általi több törvénszegést követel az eszményi bűnhalmazat feltételéül”, nagy számban születtek olyan határozatok, ahol egy cselekmény általi elkövetés ellenére anyagi bűnhalmazatot és több cselekmény általi elkövetés esetén eszmei halmazatot állapított meg a bíróság.²⁴

Ezzel kapcsolatosan két nagy port kavaró ügyet és döntést kívánok bemutatni, amelyekben álláspontom szerint a törvénszöveggellentétet okozott a gyakorlatban, és a bíróságokat azon kellemetlen helyzetbe sodorta, hogy dönteniük kellett a törvény szövegének pontos alkalmazása és az igazságos megtorlás, avagy a proporcionális büntetés elvének megfelelően.

A 28. számú döntvényben a Kúria azt vizsgálta, hogy ha az elkövető a hivatalos eljárást akadályozza azáltal, hogy annak meghiúsulásának céljából testi sértés büntetést vagy vétségét követi el akkor a Btk 165. vagy 168. §-ának és XX. Fejezetben meghatározott valamely bűncselekmények találkozása esetén anyagi vagy alaki halmazat létesül.²⁵

A Kúria elsősorban a bűncselekmények jogtárgyával és céljával foglalkozott, amely keretében megállapította, hogy a 165. és a 168. §-ok tárgya a törvény és a közhatóságok törvényes hatósági körükben tett rendelkezéseinek foganatosítása és hatályosságának biztosítása. Ellenben a XX. Fejezetben meghatározott bűncselekményeknek a tárgya és célja csakis az ember egészségének és testi épségének védelme.²⁶

A 165. § tartalmazza a „tettleg bántalmazza” kifejezést, de ez kizárólag a hatósági közeg testi sértést nem képező egyszerű bántalmazására terjed ki. Mivel a külön-külön fejezetekben elhelyezkedő bűncselekmények más-más jogtárgyak védelmét látják el, így megállapítható, hogy a jogalkotó a 165. és 168. § büntetési nemének és mértékének megállapításakor nem vette figyelembe azt a körülményt, ha a bántalmazás már sérülést is okoz. Ugyanez igaz a XX. Fejezetre is, ahol a testi sértés eseteinél nem vétetett számításba, ha e cselekményeket a tettes a hatósági közeg hivatalos eljárásának meghiúsítása, illetőleg akadályozása, vagy pedig azon közeg kényészerítése céljából követte el. Ezek alapján a Kúria megállapította, hogy a Btk. oltalma alatt elhelyezkedő két külön és önálló jog is megsértetett, mivel mindkét bűncselekmény törvényi tényállási elemei megvalósultak. Továbbá hozzátette, hogy ha ezzel ellentétes nézetet vallana, akkor az a büntett és büntetés arányosságával állna ellentétben.²⁷

A Kúria ugyanakkor megállapította, hogy „nem igazolható a megjelölt felfogás a B. T. K. 95. és 96. §-ai szempontjából sem”. Ugyanis míg a 96. §-ban több büntetendő

cselekmény képezi az együttes megítélés alapját, addig a 95. §-ban egy büntetendő cselekmény sérti meg a törvény több rendelkezését, és a „törvény sehol sem határozta meg közelebről ezen egymással ellentétbe helyezett és folyományaiban nagy horderejű különbségek tényező elemeit”.²⁸ Holott

„két külön szándék és a két külön eredmény közötti közvetítést eszközlő, habár látszólag egy physical cselekedetet nem teszi szükségszerűen egygyé a két jogsértő szándékra visszavezethető, és két külön jogot sértő eredményben nyilvánuló cselekményeket, és ezek szerint nem »egy« büntetendő cselekmény általi több törvénysértés, hanem tényleg és valódikig «két» büntetendő cselekmény forogván fen”.

A fentiek alapján pedig, a 96. §-t tartotta alkalmazandónak a Kúria, mivel elfogadhatatlannak vélte, hogy a 95. § értelmében csak egy bűncselekményre tekintettel szabják ki a büntetést az elkövetőre.²⁹

Az ismertett döntvény alapján nyilvánvaló, hogy a gyakorlatban megmutatkoztak azon esetek, amelyek az alaki halmazat valódiságát jelenítették meg, de ennek ellenére nem tudtak elszakadni az uralkodó tan azon nézetétől, hogy az eszmei halmazat csak látszólagos, amely külsőleg kelti a bűnhalmazat képzetét. Ezáltal pedig képtelenek voltak megfejtani azt a kérdést, hogy az alaki halmazat egyszerre bűnhalmazat és nem is.³⁰ Ennek okán a bíróságok arra kényszerültek – egyes esetekben –, hogy az alaki halmazat helyett anyagi halmazatot állapítsanak meg, akkor is, ha nyilvánvaló volt, hogy egy cselekmény által létesült a két bűncselekmény, mivel nem állt szándékukban elengedni a két megvalósult büntetendő cselekmény közül az egyiket csak azért, mert a két törvénysértés egy cselekmény által létesült.

A Kúria nem véletlenül hivatkozott az arányosságra, hiszen döntését arra kívánta alapítani, hogy függetlenül attól, hogy a törvény szövege a 96. § esetében „több büntetendő cselekmény” kifejezését tartalmazza, nem engedhető meg – többek között a *Csemegi-kódex* alapelveinek megfelelően sem –, hogy a 95. § értelmében – amelyre teljes mértékben illik az eset – egységnyi büntetést állapítson meg.

Az ismertett döntvényt voltak, akik pozitívan fogadták, Edvi Illés haladásnak tekintette a Kúriának fentebb idézett mondatait.³¹ Baumgarten Izidor azonban, e határozat alapján javasolja a 95. § nyugalomba helyezését, és a bűnhalmazat kizárólag a 96. § alapján való megítélést. Álláspontja alapján, ha a Kúria – többek között az ímént ismertetett határozatban is – a 95. §-ban szereplő „cselekmény” szót a Btk. 1. §-a szerinti büntetendő cselekményként értelmezi, akkor annak mindig azt kell jelentenie.³² Hozzáteszem, hogy Baumgarten javaslatának megfogadása a jogalkotó által előremutató lépés lett volna, különösen mivel a 96. § szerinti anyagi halmazat – mint korábban láttuk – tágabb értelemben lett meghatározva, mint az alapul vett német *Büntető Törvénykönyv* 74. §-a, azaz teljes mértékben alkalmas lett volna arra, hogy a mai büntetőjogi tudásunknak megfelelő bűnhalmazat fogalmat adjon.³³

4.2. Az 51. számú döntvény, avagy a leghíresebb csirkelopás esete³⁴

Másodikként a Kúria 51. számú döntvényét ismertetem, amely nemcsak – az általam bemutatni kívánt – első, hanem a második ponthoz is kapcsolódik, vagyis az eszköz- és célbűncselekményekhez.

A döntvény alapját képező – vitákban hiányt nem szenvedett – csirkeper tényállása szerint a vádlott éjjel nyitott ajtón keresztül bement egy idegen udvarba, odalopódzott az ólhoz, annak spárgával bekötött ajtaját kinyitotta, és abból 3 db csirkét lopott el 2 Ft-nál kisebb értékben. A döntvény szükségességét az indokolta, hogy a Kúria egyik tanácsa a Btk. 332. §-a alá eső magánlaksértés vétségét és a 95. § szerint azzal eszmei halmazatban lévő és a kihágási büntető törvénykönyvről szóló 1879. évi XL. törvénycikk (a továbbiakban: Kbt.) 126. §-a alá eső tulajdon elleni kihágást, a másik csak *delictum*-egységet, azaz a lopás kihágását állapította meg.³⁵

A Kúria nyilvánvalónak tartotta mind a magánlaksértés, mind a lopás kihágásának megvalósulását, vizsgálata inkább arra terjedt ki, hogy a célnak, amely érdekében elkövetnek egy bűncselekményt, milyen hatása van a bűncselekmény létrejöttére, azon kivételtől eltekintve, mikor a célzat a tényállás részét képezi, és anélkül maga a büntetendő cselekmény sem valósulhatott volna meg. Ezzel kapcsolatosan a Kúria azt írja, hogy a célnak – eltekintve a fent említett kivételtől – a „büntett létrejöttére, valamint büntetendő voltának megszüntetésére semmi befolyással nem bír, s e tekintetben a cél teljesen értéktelen”. Továbbá, ha ezzel ellentétes álláspontot fogadnának el, akkor az azzal a megengedhetetlen következménnyel járna, hogy a tettes befolyással bírna a büntetésére a célja által. E nézet pedig azzal járna, hogy a tettesnek az akarata – és nem pedig a törvény – határozná meg a cél- és az eszközbűncselekmények esetében, hogy egység vagy többség jött-e létre. Ez pedig oly igazságtalanságokkal járna, mint hogy a rablás céljából véghezvitt emberölés esetében az ennél sokkal csekélyebb súlyú rablás képes lenne felemészteni az emberölést.³⁶

„Mindezeknél fogva tévesnek, a Btk. egyenes rendelkezésével, elvével és rendszerével ellentétesnek nyilvánítandó azon tétel, mely szerint az esetben, ha a büntetendő cselekmény elkövetője az általa célba vett törvényszegés véghezvitele végett egy másik büntetendő törvényszegést is elkövetett: csupán egy törvényszegésben válik bűnössé és egy törvényszegés büntetésével büntetendő; valamint még inkább tévesnek nyilvánítandó azon felfogás, mely szerint az ímént megjelölt esetben az ítélet egyedül a célzott törvényszegésben való bűnösség kimondására, és az erre rendelt büntetés megállapítására szorítandó.”³⁷

A fentiek okán a Kúria egyértelműen a bűnhalmazat mellett állt ki, és részletes kifejtést adott arról, hogy miért nincs a célnak befolyása az egység, illetve a többség létrejöttére. Azonban az alaki halmazat megvalósulását, az anyagival szemben annyival magyarázta, hogy a két tör-

vénysértés, „idő és véghezviteli módozat tekintetében, elválaszthatatlan összefüggésben áll egymással”, vagyis a lopást a magánlaksértés nélkül nem lehetett volna elkövetni.³⁸

Csemegi Károly elismeri, hogy két bűncselekmény valósult meg, mikor írja, hogy a „lopás az elvétel megkezdésével veszi kezdetét; a konkrét esetben pedig az elvétel megkezdését megelőzte a törvény szerint értékkel bíró cselekvések egész sora”, utalva a magánlaksértésre. Ugyanakkor Csemegi ezzel egyidejűleg azt a nézetet is magának vallja, hogy a két jogsértés nem egy cselekmény által létesült, azonban érveit mégis az eszmei halmazat mellett fejtette ki.³⁹

Csemegi a célnak nem tulajdonított akkora befolyást, hogy az két vagy több bűncselekményt egységgé formáljon, de mégis egy egyesítő kapcsolatot hoz létre közöttük, és ezáltal enyhébb megítélést tulajdonít nekik, amely ahhoz a nem kívánt helyzethez vezetett – miszerint az elkövető befolyással bír saját cselekményeinek enyhébb megítélésére –, amelyet a Kúria, a határozat szövege alapján, el akart kerülni. Példáját felidézve, ha A. abból a célból, hogy megfelelhessen a párviadalra való kihívásnak, megszegi a kitiltó rendeletet, és így tiltott területen párviadalt vív, vagy ha B. a kitiltó rendeletet lopás céljából sérti meg, akkor e bűncselekmények véleménye szerint egyértelműen eszmei halmazatot képeznek, azonban ha a tettes, miután megszegi a kitiltó rendeletet, kihasználva az alkalmat követi el a lopást, úgy a két törvénytörés már anyagi halmazatban áll egymással. Sőt hozzáfűzi, hogy a „cél közössége az eszmei concursus egyik leggyakoribb eleme, úgy, hogy ez esetben csupán az által jön létre az eszmei halmazat, mert a két törvénytörést – melyek mindegyike szándékolt volt – egy cél foglalja át”. Majd felteszi azt a kérdést „vajon nem csekélyebb-e annak bűnössége, aki a tudva, hogy célját csak kettős törvénytörés által érheti el, nem engedi magát vállalatától visszariasztani, mint annak bűnössége, aki az ily cél által minden összefüggés nélkül két ízben dacol a törvénnyel?”⁴⁰

Ellenkezve Csemegi Károllyal, véleményem szerint éppen az bír csekélyebb bűnösséggel, aki – tanulmányában írt következő példáját felhasználva – ma lop, majd látva, hogy el nem fogták közben, holnap is lop, majd szintén észlelve, hogy büntetőjogi következményekkel nem járt a cselekménye, rövid időre rá újból lop vagy akár sikkaszt. Hiszen az első meg nem torolt büntetendő cselekmény után könnyen gondolhatta, hogy bűncselekményei büntetlenül maradnak, míg annál, aki egy ízben követ el több bűncselekményt, a visszatartó erőnek jóval nagyobbak kellett volna lennie, így én nem látom csekélyebb megítélésűnek az előbb említett tettesi kör bűnösségét.⁴¹

Továbbá, véleményem szerint, Csemegi a tanulmányában kifejtettek által egy olyan megkülönböztető körülményt rendel az eszmei halmazathoz, amely a törvény szövegéből, avagy az indokolásból nem olvasható ki. „Egy cél és több bűnös cselekvőség” állítása szerint ez csakis a 95. § alá eső ügy lehet.⁴² Ezen utólagosan a 95. §-ra húzott kijelentés a törvény szövegéből véleményem szerint nem olvasható ki, már csak azért sem, mert nem-hogy a 95. § nem említi, de az egész VIII. Fejezetben sincs

szó a célról. Valamint ezen nézet igazságtalanságokhoz vezet a büntetéskiszabás területén is, hiszen – Baumgarten Izidor példájával élve – ha A., annak ellenére, hogy azt B. többször is megtiltotta, belopódzik B. házába azért, hogy annak cselédjével titokban találkozhatson, majd megéhezik, és ételt fogyaszt a hűtőből, egy évvel súlyosabban lenne büntetendő, mint az a tettes, aki eleve az eltulajdonítás céljából hatol be másnak a házába, hogy a kamrából ételt lophasson.⁴³

Csemegi azonban, továbbgondolva az esetet, választ adott arra a kérdésre is, hogy abban az esetben alaki halmazat megállapításának van-e helye, ha az adott ügyben minden ugyanúgy történt volna, egyedül a lopott dolog értéke következtében nem a lopás kihágása, hanem annak büntetési vagy vétségi alakzata valósult volna meg. Állítása szerint a felelet csakis tagadó lehet. Az erről szóló hosszabb tanulmány elkészítésére vonatkozó ígéretét sajnos már nem tudta megtartani megromlott egészségügyi állapota miatt, de következőket előlegezte meg belőle: „a megfejtést, a büntető cselekmények többségéből képzendő büntetőjogi maximákban és szabályokban kell keresnünk”.⁴⁴ Tehát a megfejtést azoknak a szabályoknak a vizsgálatából lehet kinyerni, amik a büntetőjogban sűrűn és ismétlődésszerűen előforduló cselekményekre vonatkoznak, utalva a *delictum compositum*ra, vagyis az összetett bűncselekményre. Azaz ha a lopásnak már a vétségi vagy büntetési alakzata valósul meg, akkor a magánlaksértéssel alaki halmazatot a lopás nem képez, hanem az összetett bűncselekmény miatt, törvényi egységként érvényesül a lopás Btk. 336. § 3. pontjában szabályozott minősített esetére tekintettel.

A két döntvény egymás után való tárgyalásának oka – az időbeliség kivételével –, hogy az 51. döntvény váltotta fel a 28.-ban foglaltakat, amely egyúttal visszalépést is jelentett. A 28. számú határozat ugyanis, két külön jogsértés esetén, amely egy fizikai cselekedettel jött létre, anyagi halmazatot állapított meg, a két külön szándékra visszavezetve. Bár az egy fizikai cselekedetet csak látszólagosnak vélte, de mégis e határozat is beleillett a Kúria azon tendenciájába, hogy a 95. § bizonyos eseteit, amelyeknél egyértelműen megvalósult a két bűncselekmény, belehelyezze a 96. § törvényileg tágra meghatározott fogalmába, így mellőzve az aggályos eszmei halmazatra vonatkozó szakaszt.⁴⁵

4.3. A vétkek szerepe a bűnhalmazatnál

A 95. §-t a Kúria a látszólagos halmazatra vonatkozóan is alkalmazta például ott, ahol a specialitás elvét kellett volna, amelyet úgy oldott meg, hogy a súlyosabb bűncselekményben mondta ki a tettest bűnösnek. A konsumpció elvénél azonban egyszer alaki halmazatot, egyszer pedig beolvadás folytán egységet állapított meg. Például a hatósági közegnek szóbeli megsértése hatósági erőszak alkalmazásával egységet alkot, de az erőszakos nemi közösülés folytán és közben okozott könnyű testi sértés alaki halmazatot, súlyos testi sértés szintén alaki halmazatot, mivel a Kúria indokolása szerint nem képez-

het a kettő különálló bűncselekményt, ugyanis a „vádolt szándéka nem irányult a kis leányon ejtett súlyos testi sértésre [...] egy akaratelhatározás és egy ugyanazon cselekmény képezte alapját”.⁴⁶ A nemi erőszak következtében a sértettnek okozott fertőzés szintén nem valósított meg más bűncselekményt, kizárólag súlyosító körülményként vette a Kúria figyelembe, mivel bár a fertőzés a nemi erőszak következménye volt, de a cselekmény azon része a Kúria indokolásában nem volt szándékos magatartás, így külön büntetendő cselekményt állítása szerint nem képezhet.⁴⁷

Az előbbi megállapításai azért is érdekesek, mert ellenében az 51. döntvényben tett kijelentéseivel, ismét hatalmas befolyásolást ad az elkövetők kezébe azáltal, hogy a szándékuk, avagy az akaratelhatározásuk hatással van az általuk megvalósított bűncselekményekre és ezáltal a büntetésükre. Visszatérve a nemi erőszak és a súlyos testi sértés esetére, lehetséges, hogy a tettes valóban nem akart sérülést okozni a sértettnek, de attól még magatartása közben tisztában kellett lennie azzal, hogy az általa megvalósított erőszakos cselekmények révén súlyos sérüléseket okozhat egy kislánynak, vagyis az eshetőleges szándékkal megvalósított cselekményeket egyes esetekben még gondatlanságként értékelték.

Továbbá, a *Csemege-kódex* 310. §-a alapján ismerte a törvény a gondatlanul elkövetett súlyos testi sértést, vagyis ha a tettes szándéka még eshetőlegesen sem irányult a sértett megsebesítésére, és emiatt kizárható a két törvénysértés megvalósulása, feltehető a kérdés, hogy akkor miért nem egy szándékos és egy gondatlan bűncselekményre tekintettel állapította meg a halmazatot, vagy a konzumpció elvének megfelelően, miért nem látszólagos halmazatként értelmezte az ügyet, ahelyett hogy a vétkességgel igyekezett magyarázni a meg nem valósult törvénysértést. Egyértelmű válasz nem adható, de véleményem szerint a Kúria is sok esetben az anyagi halmazat és az egység közötti kategóriaként értékelte az alaki halmazatot.

Ezt a befolyást azonban – amelyet a Kúria az elkövető akaratától tett függővé, a célzat, avagy a szándék esetében – csak akkor ruházta át az elkövetőre – észrevételeim szerint –, ha csekély megítélésű bűncselekményekről volt szó, avagy ha a kettő vagy több bűncselekmény esetén legalább egy csekély megítélésű. Így az előbbire példaként, ha a tettes abból a célból követi el az emberölést, hogy a sértett pénzét elvegye, a Kúria egyértelműen anyagi halmazatot állapított meg a cél–eszköz viszonytól függetlenül is. Valamint amikor a tettes egy lövéssel két embert sebesített meg, az egy cselekménnyel való megvalósítás ellenére is anyagi halmazatot alkotott a két bűncselekmény. De ha megnézzük, azon enyhébb cselekményt, mikor a tettes egy poharat vágott a sértett fejébe, amely következtében onnan lepattanó üvegszilánk a mellette álló személy homlokát is megsebesítette, már eszmei halmazatot állapított meg. Az ítéletben pedig súlyos és könnyű testi sértés vétségét határozta meg a bíróság, ahol utóbbi a büntetés tekintetében maximum csak súlyosító körülményként lehetett figyelembe venni a 95. §-ra vonatko-

zó abszorpció okán.⁴⁸ Megjegyzendő, hogy a súlyosabb ítéletek terén az anyagi halmazat megítélése csak a Kúria későbbi ítéletei terén figyelhető meg, mikor már kimondta, hogy „ha gondatlanság folytán több ember veszti életét vagy sérül meg: anyagi halmazat létesül, még pedig annyi és olyan cselekmény, ahány és amilyen a jogsértő eredmény”, mivel a korábbi gyakorlata értelmében ez esetben is csak egy gondatlan emberölést vagy egy testi sértést állapított meg.⁴⁹

Fontos, hogy a gondatlanságot a Kúria eltérően ítélte meg, hiszen – mint ahogy az előző példából is láthatjuk – mindkettőt szándékos bűncselekménynek ítélte meg. Így, amikor a vádolt egy ténykedése által két személynek okozott súlyos sérülést, bár csak az egyiknek akart, mégis mindkét sértettre nézve szándékosságot állapított meg a Kúria, mivel „ugyanazon cselekmény szándékosságából és ugyanakkor egyszersmind gondatlanságból is el nem követhető – mind a két jogsértő eredmény szándékosan előidézettnek veendő”.⁵⁰

Egyet kell értenem azzal, hogy ugyanazon cselekmény nem lehet egyszerre szándékos és gondatlan, azonban az lehetséges, hogy bár maga a cselekmény szándékos, amely viszont nem azt az eredményt idézte elő, amelyet az elkövető szándékozott kivitelezni, így egy ember helyett kettőnek okozott sérülés esetén, az egyik sértettre nézve kiterjedhet az elkövető gondatlansága.

5. Következtetések

A bevezetőben feltett kérdésekre válaszolva, az egy vagy több cselekménnyel való elkövetés nem feltétlen bírt döntő befolyással a halmazat fajtájának megítélése esetén, hiszen mint láthattuk, a bűncselekmények súlya is hatással bírt – bár kezdetben nem feltétlenül, de a gyakorlat kimunkálta –, a vétkesség fontossága is, mivel az alaki halmazat tekintetében kizáró tényező volt a gondatlan elkövetés. A célnak a halmazatra gyakorolt hatása szintén a cselekmények súlyától függött, a csekélyebb bűncselekmények tekintetében a bíróságok bátran alkalmazták a különböző cselekmények által elkövetett bűncselekményekre nézve is az alaki halmazat szabályait, azonban a súlyos bűncselekményeknél a cél hatására a szándékot egyesítő kapcsolattól függetlenül is anyagi halmazatot állapítottak meg.

A vétkesség esetén egyes ügyeknél az eshetőleges szándékot gondatlanságként ítélték meg, amely szintén ahhoz vezetett, hogy az enyhébb cselekményekre alaki halmazatot állapítottak meg a bíróságok, különben gondatlanság esetén nem lehetett volna alkalmazni a 95. § rendelkezéseit.

Összefoglalva: a cselekmények egy- vagy többidejűségére alkalmazott szabály szerinti differencia a halmazat két fajtája között a gyakorlatban nem érvényesült következetesen, a célra tekintettel olyan következtetéseket vontak le, amely nem alapult a Btk. szövegezésén, és a vétkességre nézve, alaptalan volt az alaki halmazat szabályait kizárni a gondatlanság esetében.

DORANG, ZSANETT

Das Rechtsinstitut der Tatmehrheit im 19. Jahrhundert (Zusammenfassung)

In der Studie werden die Regulierung des *Csemegi-Kodex* in Bezug auf die Tateinheit sowie die damaligen Standpunkte der Fachliteratur unter Einbeziehung einiger Rechtsfälle vorgestellt. Im 19. Jahrhundert hatten Juristen eine andere Einstellung und Kenntnis über die Tateinheit. Die untersuchten Abschnitte des *Csemegi-Kodex* basierten auf den deutschen Bestimmungen, wurden aber mit geringfügigen Abweichungen in das ungarische Recht übernommen. Dies führte in der Praxis zu zahlreichen Problemen und Wider-

sprüchen, da der vom Gesetz geschaffene Begriff der Tateinheit vollständig in den weit gefassten Begriff der Tatmehrheit passte. Diese Abweichungen hatten jedoch auch Auswirkungen auf die spätere Entwicklung des Rechtsinstituts. In der Studie können wir Antworten auf die Frage finden, welche praktischen Probleme in Ungarn durch die im Wesentlichen als Einheit behandelte Tateinheit verursacht wurden und welche die berühmtesten Fälle des 19. Jahrhunderts waren, die Fragen der Tateinheit aufwarfen.

DORANG, ZSANETT

The legal institution of multiple offenses in the 19th century (Abstract)

The study presents the regulation of the *Csemegi Code* regarding aggregation, as well as the contemporary positions of the legal literature, incorporating some case studies. In the 19th century, jurists had a different attitude and knowledge about aggregation. The sections examined were based on German provisions but became part of Hungarian legal material with minor deviations.

These deviations influenced the subsequent development of the legal institution. In the study, we can find answers to the question of what practical problems were caused in our country by treating formal aggregation essentially as a single unit, and which were the most famous cases in the 19th century that addressed issues of aggregation.

Jegyzetek

- ¹ FINKEY Ferenc: *Az egység és többség tana a büntető jogban. (Egy büntetendő cselekmény és bűnhalmazat.)* Sárospatak, 1895. Ev. Ref. Főiskola, 178–182. p.
- ² EDVI ILLÉS Károly – GYOMAI Zsigmond (szerk.): *Csemegi Károly művei*. II. kötet. Budapest, 1904. Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 260. p.
- ³ LÖW Tobiás (szerk.): *A Magyar Büntetőtörvénykönyv A büntettekről és a vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye*. Budapest, 1880. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság, 545. p.
- ⁴ Uo.
- ⁵ Megjegyzem, hogy ettől függetlenül a büntetés kiszabás tekintetében a javaslat egységként kezeli az eszmei halmazatot, amely megállapítható a 90. § teljes szövegéből.
- ⁶ FINKEY 1895. 180. p.
- ⁷ Uo. 180–181. p.
- ⁸ L. bővebben FINKEY 1895. 181–182. p.
- ⁹ LÖW 1880. 545. p.
- ¹⁰ SCHNIERER Aladár: *A Büntettekről és Vétségekről szóló Magyar Büntető-Törvény (1878. V. T. cz.) Magyarázata*. Budapest, 1885. Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 201. p.
- ¹¹ E körbe tartozó szerzők közül Fayer László szövegezte meg, hogy az alaki halmazat „se nem olyan súlyos, mintha mind a két cselekmény külön követetett volna el, sem olyan csekély súlyú, mintha a cselekmény csak egyik cselekménynek ismérveit tüntetné fel. Tehát sem anyagi halmazat, sem cselekmény-egység nem forog fenn, hanem alaki halmazat”. Ezen kívül Edvi Illés sorolható még e csoportba, melyet a következő mondata is alátámaszt: „általunk tett megkülönböztetés szerint az alaki és az anyagi halmazat között könnyen felismerhető határvonal létezik, s hogy az előbbinek körébe sorolt esetek a büntetethőség tekintetében is külön fokozatot tüntetnek fel, mely súlyosabb, mint az egység, de enyhébb, mint az anyagi halmazat büntetethőségének foka”.
- ¹² BAUMGARTEN Izidor: A bűnhalmazat. *Magyar Igazságügy*, 1886. 2. sz. 97–116. p., FINKEY 1895. 182. p.
- ¹³ PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan. I. kötet. Bevezetés. Anyagi büntetőjog általános része*. Pest, 1864. Pfeifer Ferdinánd, 120–121. p.
- ¹⁴ L. FINKEY 1895. 184. p.
- ¹⁵ FINKEY 1895. 184. p., FAYER László: *A Magyar Büntetőjog Kézikönyve. I. Bevezető rész és általános tanok. (Btk. 1–125. §§.)*. Budapest, 1895. Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 311–312. p.
- ¹⁶ L. bővebben FINKEY 1895. 185–186. p., HOROVITZ Simon: *A magyar büntetőjog rendszeres tan- és kézikönyve különös tekintettel a gyakorlati életre. Általános rész*. Kassa, 1891. Bernovits Gusztáv Kö- és Könyvnyomdája, 313. p.
- ¹⁷ Kép forrása: A Tiszai Ág. H. Ev. Egyházkerület Eperjesi Collegiumának nyugalombavonult tanárai. MALÉTER István (közvetteszi): *A Tiszai Ág. H. Ev. Egyházkerület Eperjesi Collegiumának értesítője az 1916/17. tanévről*. Eperjes, 1917. Kósch Árpád könyvnyomtató-intézetéből, képmelléklet, Arcanum Újságok.
- ¹⁸ LÖW 1880. 545., 549. p.
- ¹⁹ SCHNIERER 1885. 204–205. p.
- ²⁰ FINKEY 1895. 187. p.
- ²¹ Uo. 187–188. p., BAUMGARTEN 1886. 114–116. p.
- ²² FAYER 1895. 311–312. p.

- ²³ L. FINKEY 1895. 188–189. p.
- ²⁴ LÖW 1880. 548. p., HOROVITZ 1891. 313., 315. p., BAUMGARTEN 99–101. p., FAYER 1895. 311. p., PAULER 1864. 120–121. p.
- ²⁵ *Döntvénytár: A M. K. Curia, elvi jelentőségű határozatai. Új folyam VII. kötet.* Budapest, 1884. Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 238–242. p.
- ²⁶ Uo.
- ²⁷ Uo.
- ²⁸ Uo.
- ²⁹ Uo.
- ³⁰ FINKEY 1895. 127. p.
- ³¹ EDVI ILLÉS Károly: *A bűnhalmazat, különös tekintettel a magyar B. T. K. 95. §-ára, s a család es okirathamisítás eseteire.* Budapest, 1887. Pest Lloyd-Társulat Könyvnyomdája, 88. p.
- ³² BAUMGARTEN 1886. 114–116. p.
- ³³ A német Büntető Törvénykönyv 74. §-a és a magyar Btk. 96. §-ának hosszabb összehasonlítása: FINKEY 1895. 187–188. p.
- ³⁴ A konkrét esetet részletesebben egy korábbi munkámban fejtettem ki. Vö. DORANG Zsanett: A lopás megítélése az 1961. évi V. törvény hatálya alatt. In MISKOLCZI-BODNÁR Péter – JAKAB Éva (szerk.): *XXV. Jogász Doktoranduszok Országos Konferenciája.* Budapest, 2023. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 77–85. p.
- ³⁵ EDVI–GYOMAI 1904. 261. p.
- ³⁶ *Döntvénytár: A M. K. Curia, a Budapesti Kir. Ítéző Tábla és a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság elvi jelentőségű határozatai. Új folyam XIII. kötet.* Budapest, 1886. 51. sz. határozata.
- ³⁷ Uo.
- ³⁸ Uo.
- ³⁹ EDVI–GYOMAI 1904. 258–291. p.
- ⁴⁰ Uo. 282–283. p.
- ⁴¹ L. még BAUMGARTEN 1886. 114. p.
- ⁴² EDVI–GYOMAI 1904. 284. p.
- ⁴³ BAUMGARTEN 1886. 115. p.
- ⁴⁴ EDVI–GYOMAI 1904. 285. p.
- ⁴⁵ L. bővebben FINKEY 1895. 194–195. p.
- ⁴⁶ EDVI ILLÉS Károly (szerk.): *Az anyagi büntető törvények és a sajtótörvény.* Budapest, 1915. Grill Károly Könyvkiadóhivatal, 156–157. p. A specialitás elvéhez pl. *Vallásháborítás – becsületsértés* esete.
- ⁴⁷ *Döntvénytár: A felsőbbbíróóságok elvi jelentőségű határozatai, jegyzetekkel ellátva. III. folyam X. kötet.* Budapest, 1898. Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 185–186. p.
- ⁴⁸ A példaként használt Felsőbíróági határozatok lényegi megállapításai itt találhatóak: EDVI 1915. 157., 165. p.
- ⁴⁹ Uo. 168. p.
- ⁵⁰ Uo. 165. p.

